

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО
ПІКЛУВАННЯ, У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

О. С. Погрібна¹;

Т. І. Шевченко², канд. екон. наук, старший викладач;

А. В. Євдокимова², канд. екон. наук, старший викладач

¹Служба у справах дітей Сумської обласної державної адміністрації

²Сумський державний університет;

вул. Римського-Корсакова, 2, Суми 40007, Україна

У статті проаналізовано державну політику та стратегічні орієнтири соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в контексті реформування державної системи опіки, запропоновано ієрархію управління у сфері соціального захисту цих дітей, де завдання щодо управління згруповані за принципом пріоритетності їх виконання. Авторами проаналізовано діяльність органів виконавчої влади Сумської області щодо реалізації політики у сфері соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, визначено напрями вдосконалення діяльності органів державного управління у сфері соціального захисту таких дітей.

Ключові слова: соціальний захист дітей-сиріт, позбавлені батьківського піклування, діяльність органів виконавчої влади.

ВСТУП

В усіх країнах світу і, зокрема, в Україні існує таке соціальне явище, як сирітство, що потребує особливої уваги з боку держави. Щороку близько 8 тисяч дітей залишаються без батьківського піклування [1], зокрема через складні життєві обставини, безвідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, вживання батьками алкоголю, наркотичних засобів, а також через їх жорстоке поводження з дитиною.

Соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні є однією з важливих складових соціальної політики держави. Соціальним захистом позначають увесь комплекс заходів, спрямованих на створення безпечного соціального середовища людини [2]. Як діяльність держави соціальний захист відноситься до одного із напрямів соціальної політики.

Згідно закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [2], дитина-сирота – це дитина, в якій померли чи загинули батьки; діти, позбавлені батьківського піклування, це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недездатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти.

Створення прийнятних умов для соціально незахищених категорій дітей є одним з найважливіших завдань сьогодення. Воно полягає в інтеграції посиротілих дітей в соціум через пріоритетність в соціальній політиці саме сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Органи державної влади й місцевого самоврядування покликані вирішувати це питання.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основними причинами виникнення проблеми безпритульності дітей (Ст. 3 Постанови № 2796-IV [3]) є соціальне розшарування суспільства, бідність більшої його частини, різке зниження доходів і рівня життя населення, безробіття, низька ефективність роботи навчальних закладів, правоохоронних органів щодо профілактики безпритульності дітей, відсутність у багатьох випадках дієвого механізму реалізації конституційних прав громадян, зниження ролі і статусу сім'ї як вагомого соціального інституту.

Проблему сирітства, зокрема, питання формування та реалізації державної політики у сфері охорони дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, функціонування системи державних органів соціального захисту таких дітей, аспект інтеграції посиротілих дітей в соціум через пріоритетність у соціальній політиці сімейних форм виховання, досліджували Л. Ф. Кривачук, Н. М. Комарова, Л. М. Мельничук, О. М. Ноздріна, І. В. Пеша та ін. [4, 5, 6]. Мета даного дослідження – визначити основні напрями оптимізації регіональної політики у сфері соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Об'єктом дослідження є система соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Предмет дослідження – діяльність органів державного управління щодо реалізації політики у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Державна політика та стратегічні орієнтири у сфері соціального захисту дітей-сиріт в контексті реформування державної системи опіки

Законодавство України про соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, складається з Конституції України (254к/96-ВР), Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» та інших законодавчих актів, що регулюють правовідносини, пов'язані з наданням матеріальної, соціальної та правової допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Українське законодавство у галузі вирішення питань соціального захисту таких дітей складається з близько 30-ти законів України, більше 30-ти указів Президента України, низки постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України тощо.

Згідно Конституції утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначаються Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального

захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», який діє з 13 січня 2005 року. Державні соціальні стандарти, нормативи споживання, нормативи забезпечення є однаковими для всіх дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, незалежно від форми їх влаштування та утримання (ст. 8 цього Закону [2]).

Нинішня державна політика України у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, орієнтується на міжнародні вимоги та стандарти соціального захисту та спрямована на розвиток і підтримку національного усиновлення та інших форм сімейного виховання таких дітей. До сучасних інституційних форм вирішення проблеми дітей-сирітства та дітей, що позбавлені батьківського піклування відносять: усиновлення (удочеріння); встановлення опіки та піклування; передача дітей до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

На законодавчому рівні розпочато реформування державної системи опіки, яке спрямоване на деінституалізацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сформовано правовий та фінансовий механізми розвитку альтернативних форм сімейного виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування, створено єдину базу даних дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усунуто дискримінацію у фінансуванні утримання таких дітей залежно від форми влаштування та ін. [5, 6]. Вжиті заходи дозволили зменшити безпритульність дітей, активізувати усиновлення дітей громадянами України, забезпечити пріоритетність національного усиновлення над міждержавним. Унаслідок розвитку сімейних форм виховання значно зменшилася кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, влаштованих у заклади для таких дітей. Під опікою, в прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу за станом на 1 липня 2012 року виховується 77,2 % дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. [6]

Указ Президента України від 22 жовтня 2012 р. № 609 «Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» прийнятий з метою забезпечення реалізації кожною дитиною права на виховання в сім'ї, зростання в безпечному сімейному оточенні, підвищення ефективності роботи державних органів та органів місцевого самоврядування із запобігання соціальному сирітству, вдосконалення системи надання соціальних послуг дітям і сім'ям з дітьми. Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року визначає мету, основні завдання, спрямовані на створення умов для забезпечення належного соціального захисту дітей та сімей, що мають дітей і опинилися в складних життєвих обставинах, утвердження в суспільстві сімейних цінностей, виховання відповідального батьківства, зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в інтернатних закладах, дітей, які перебувають поза сімейним оточенням [1].

У відповідності до змісту завдань, що стосуються соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, представляється доцільним розвивати систему соціального захисту таких дітей, виходячи з ієрархії управління у цій сфері, де завдання щодо управління згруповані за принципом пріоритетності їх виконання (рис. 1).

Рисунок 1 – Ієрархія управління у сфері соціального захисту соціально незахищених дітей

Відмічаючи важливість інтеграції посиротілих дітей в соціум через сімейні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, одночасно необхідно активізувати процеси розвитку системи соціального захисту, спрямовані на усунення причин виникнення соціальних сиріт. Запобігання соціального сирітства через виявлення та поступове усунення причин його виникнення є першочерговим завданням для органів державного управління. Комплекс таких заходів відноситься до першого рівня ієрархії управління у сфері захисту соціально незахищених дітей. Другий рівень ієрархії передбачає заходи, спрямовані на повернення дітей до біологічних батьків. Третій, четвертий та п'ятий рівні – відповідно проведення заходів щодо усиновлення (удочеріння), встановлення опіки та піклування і передачі дітей до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

2. Досвід розвинених країн у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування

Цінним у сфері соціального захисту дітей є досвід європейських країн в організації «дитячих селищ». Автором ідеї створення «дитячих селищ» був австрійський лікар Герман Гмайнер, який у 1949 році створив перший будинок для дітей-сиріт.

Найбільшим «дитячим селищем» в Європі вважається селище Хінтербрюль (Австрія), в якому розташовано 24 будинки. «Дитяче селище» представляє собою відкриту установу, де відвідування відбувається за розкладом, вона не має ні огорожі, ні охоронців. До нього приймають дітей у віці до 10 років. «Дитяче селище» має власний дитячий садок і школу. Кількість дітей, які проживають у таких будинках, складає від 6 до 8. Частина дітей може передаватися на усиновлення чи патронат. Після випуску у 15 років до остаточного життєвого самовизначення вихованці

мають можливість знаходитися у «молодіжному домі», де вони можуть працювати на посаді наставника-вихователя [7].

У Великобританії поширеними є фостерні (прийомні) сім'ї. Фостерна сім'я у Великобританії – це сім'я або окрема особа, котра взяла на утримання й виховання дитину, позбавлену батьківського піклування, чи сироту. Незалежно від кількості власних дітей вона має право взяти одну, дві чи три дитини, але не більше [8].

У Швеції діти, які з різних причин не можуть проживати в рідній сім'ї, влаштовуються переважно в дитячі будинки сімейного типу. На сьогоднішній день у Швеції близько 75% державних дитячих будинків опікуються не більше ніж 9 дітьми одночасно і їх перебування обмежується коротким проміжком часу. Фактично у країні 8 з 10 дітей знаходяться у прийомних сім'ях [9].

Заслугове на увагу досвід у сфері соціального захисту дітей в Угорщині. Державна політика цієї країни спрямована на підтримку біологічної сім'ї дитини шляхом надання допомоги родині у подоланні життєвих труднощів і як результат такої підтримки – дитина залишається проживати у рідній сім'ї.

Служби соціального забезпечення дітей США орієнтовані на конкретні групи населення. Так, служби підтримки дітей та сімей охоплюють патронажні послуги, сімейну терапію, просвітницьку діяльність у сфері сімейного життя. Добровільні служби допомоги родинам та районні центри психічної корекції надають допомогу сім'ям, які мають проблеми у стосунках між батьками та дітьми, консультують з психолого-педагогічних та медичних питань. Останнім часом служби соціального забезпечення основну увагу приділяють питанням нормального перебування дитини у родині, забезпечення їй належної турботи. Перевага надається усиновленню та домашнім дитячим групам, що дозволяє зменшити кількість дітей, які виховуються у дитячих будинках та притулках. Влаштування дітей у сім'ї близьких родичів менш поширено. Дитячий заклад сімейного типу організовується жінками, які не працюють, але мають власних дітей. Найчастіше група складається з трьох-чотирьох дітей. Це дозволяє забезпечити гнучкий підхід до кожної дитини, враховуючи її індивідуальні особливості. Такі сімейні групи виявилися досить ефективними у роботі з дітьми-школярами, тому до її допомоги звертається значна частина американців [9].

Отже, відмічаючи дієвість розглянутих підходів у сфері соціального захисту дітей та їх визнання багатьма країнами світу, в Україні для розвитку системи захисту дітей важливим є розробка та реалізація державних соціальних програм підтримки та реінтеграції біологічних родин, розширення структури соціальних послуг для прийомних батьків, особливо тих, які приймають на виховання немовлят та дітей молодшого шкільного віку.

3. Діяльність органів державного управління щодо реалізації політики у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні

Міністерство соціальної політики України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики з питань соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. У підпорядкуванні міністерства знаходиться Департамент захисту прав дітей та усиновлення,

а також служби у справах дітей та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Департамент захисту прав дітей та усиновлення визначає та координує діяльність служб у справах дітей щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які в свою чергу координують діяльність всіх органів та установ щодо соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на регіональному та місцевому рівнях, а також діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Важливу роль у здійсненні соціального захисту дітей в Україні відіграють служби у справах дітей, які здійснюють безпосереднє ведення справ та координація діяльності інших органів щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [2].

Служба у справах дітей виконує наступні функції:

- надає місцевим органам виконавчої влади і органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності, громадським організаціям, громадянам у межах своїх повноважень практичну, методичну та консультаційну допомогу у вирішенні питань щодо соціального захисту дітей та запобігання вчиненню ними правопорушень;

- вирішує питання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку, піклування, до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, сприяє їх усиновленню;

- подає пропозиції до проектів регіональних програм, планів і прогнозів у частині соціального захисту, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей;

- здійснює контроль за умовами утримання і виховання дітей у спеціальних установах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- надає організаційну і методичну допомогу центрам соціально-психологічної реабілітації дітей, здійснює безпосередній контроль за їх діяльністю;

- організовує і проводить разом з іншими структурними підрозділами держадміністрації, кримінальною міліцією у справах дітей заходи щодо соціального захисту дітей, виявлення причин, що зумовлюють дитячу бездоглядність та безпритульність;

- веде облік дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу;

- проводить перевірку умов проживання і виховання дітей у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, сім'ях усиновлювачів;

- готує звіт про стан виховання, утримання і розвитку дітей в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу;

- бере участь у процесі вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та закладів соціального захисту для дітей у сім'ї усиновлювачів, опікунів, піклувальників, до дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей;

- оформляє документи на усиновлення і застосування інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [2, 10].

Водночас відбувається деяке дублювання функцій між органами виконавчої влади, що опікуються дітьми: між Міністерством соціальної політики України і Міністерством освіти і науки України щодо оздоровлення та відпочинку дітей; на регіональному рівні між службами у справах дітей та установами уповноваженими державою брати участь у реалізації державної соціальної політики, тобто центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, щодо здійснення соціального інспектування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають під опікою, піклуванням, виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, ведення обліку таких дітей.

Для покращення соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, органам державного управління необхідно передусім:

1) внести зміни до нормативних актів щодо розмежування у національному законодавстві посередницької діяльності щодо усиновлення та діяльності професійної, що ліквідує суперечності та усуне перешкоди до ратифікації Україною Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення;

2) передбачити в нормативних актах державний нагляд за діяльністю неурядових організацій, які працюють у сфері міждержавного усиновлення;

3) внести зміни до нормативних актів щодо надання рекомендацій про можливість утворення прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу – вони мають надаватися міськими (районними) центрами соціальних служб, які проводять безпосередню роботу з кандидатами з урахуванням особливостей дитини, яка може бути влаштована в сім'ю (її вік, індивідуальні особливості, тощо);

4) забезпечити фінансування регіональних програм по забезпеченню житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розширення мережі соціальних гуртожитків;

5) залучати громадські організації до вирішення проблем соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що дасть змогу підвищити якість та легітимність управлінських рішень, запобігти зловживання владою, сприяє налагодженню конструктивного співробітництва між владою та громадськістю;

6) вирішити питання надання службам у справах дітей статусу юридичної особи, укомплектування штатної чисельності служб кваліфікованими працівниками відповідно до законодавства, створення секторів опіки та піклування для виконання ними на належному рівні поставлених державою завдань щодо соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

4. Система соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Сумській області

Система органів соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на рівні Сумської області включає: службу у справах дітей Сумської обласної державної адміністрації, 7 служб у справах дітей виконавчих комітетів міських рад та 18 служб у справах дітей районних державних адміністрацій. При кожній райдержадміністрації та міськвиконкомі діють центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (7 міських та 18 районних), які підпорядковуються обласному центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Сумська область займає 3 місце по Україні по кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до яких застосовано альтернативні форми сімейного виховання. Всього в області влаштовано через сімейні форми 89 % дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, загальний показник по Україні складає 85%.

Станом на 01.01.2015 в Сумській області проживає 176 500 дітей, з них дітей-сиріт та тих, які позбавлені батьківського піклування – 2190, що складає 1,25% від загальної їх кількості [11]. В області спостерігається тенденція до зменшення кількості дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування, кількість дітей, які перебувають у інтернатних закладах, також поступово зменшується (рис. 2).

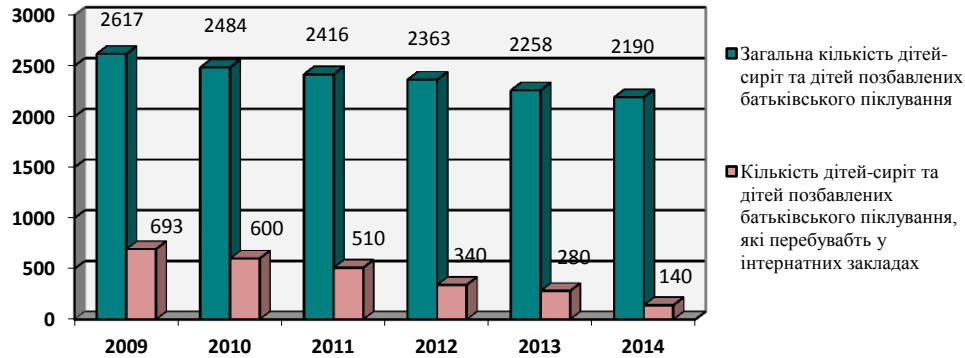

Рисунок 2 – Загальна кількість і перебування у інтернатних закладах дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Сумській області

Завдяки проведенню регіональними та районними органами виконавчої влади Сумської області рекламної кампанії щодо популяризації національного усиновлення через засоби масової інформації збільшується кількість усиновлених дітей громадянами України та зменшується кількість іноземних усиновлень. Якщо у 2010 році громадянами України було усиновлено 39 дітей, а іноземними громадянам 31 дитина, то у 2015 році громадянами України усиновлено 65 дітей, іноземними – тільки 4 дитини (рис. 3).

Рисунок 3 – Усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у Сумській області

Українці, як і в попередні роки, здебільшого всиновлюють дітей молодшого віку, іноземні громадяни – дітей старших вікових груп. Орієнтація на всиновлення дітей молодшого віку стала однією з причин зменшення кількості усиновлень українцями. У 2014-2015 роках жодного випадку скасування усиновлення в області не зафіксовано. Інформаційну кампанію та інші заходи, необхідно спрямовувати на активізацію національного усиновлення дітей старших вікових груп.

Протягом останніх років продовжується інтенсивна робота щодо поширення практики й удосконалення механізмів влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку, піклування, до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

В сім'ях громадян Сумської області виховується 1946 дитина-сирота та дитина позбавлена батьківського піклування, що складає 89 % від загальної кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та перевищує середній показник по Україні, який складає 87 %. У 2012 році цей показник по Сумській області складав 82,9 % [11].

З 1946 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в сім'ях Сумської області, 1499 – знаходяться під опікою, піклуванням (рис. 4), що складає 68,5% від загальної їх кількості (2012 р. – 65,4 %), і 447 дітей проживає в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, що складає 20,5 % від загальної кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (2012 р. – 17,5 %).

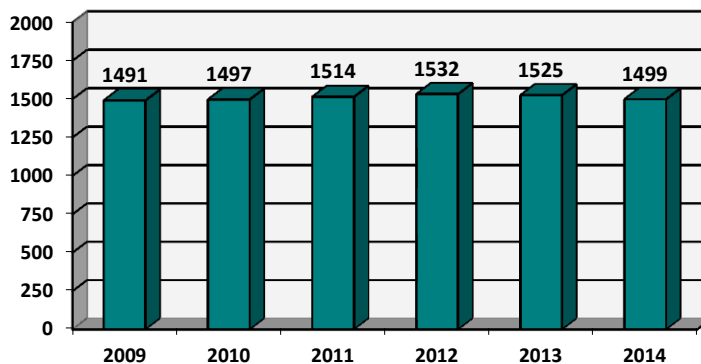

Рисунок 4 – Кількість дітей під опікою, піклуванням на території Сумської області

Певними критеріями оцінки стану благополуччя дітей у сім'ях опікунів, піклувальників є випадки потрапляння таких дітей у центри соціально-психологічної реабілітації дітей. Протягом 2014 року в центрах соціально-психологічної реабілітації дітей Сумської області перебувало 17 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають у сім'ях опікунів або піклувальників, що становить 8,7 % від кількості вихованців центрів, на противагу 28 дітям у 2013 році (9,3 %) [11]. Зменшення кількості дітей під опікою серед вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей області свідчить про певне покращення у поведженні з дітьми в опікунських сім'ях.

Підсумком річної діяльності фахівців із соціальної роботи (період – з липня 2012 р. по липень 2013 р.) є відвідання майже 183 тисяч сімей, які

проживають на дільницях соціального обслуговування області, та виявлення 7628 сімей з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах. Така статистика переконливо свідчить про зростання майже у 9 разів показників соціальної роботи у порівнянні з 2011 роком [11]. Під соціальний супровід за наявності різних соціальних проблем взято 2740 сімей. У порівнянні з 2011 роком кількість таких сімей збільшилася у 3 рази. Серед основних проблем сімей, які виявлено у ході соціального супроводу, є наступні: складні стосунки у сім'ї; проблеми залежностей; безробіття; інвалідність; сирітство; ризик передачі дитини до інтернатного закладу; насильство або його загроза; перебування у місцях позбавлення волі тощо. Структура основних проблем сімей, які виявлено у ході соціального супроводу, представлена на рисунку 5.

За підсумками 2013 року по влаштуванню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу Сумська область займала 3 місце по Україні. Органами виконавчої влади активно ведеться робота по розширенню мережі дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей (рис. 6). У 151 прийомній сім'ї та 20 дитячих будинках сімейного типу Сумської області виховується 449 дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Існує тенденція до влаштування дітей родинними групами. Протягом 2014 року влаштовано 6 родинних груп в прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу [11]. За два роки (2012-2013 рр.) лише в Сумській області жодна посиротіла дитина не направлена до інтернатного закладу.

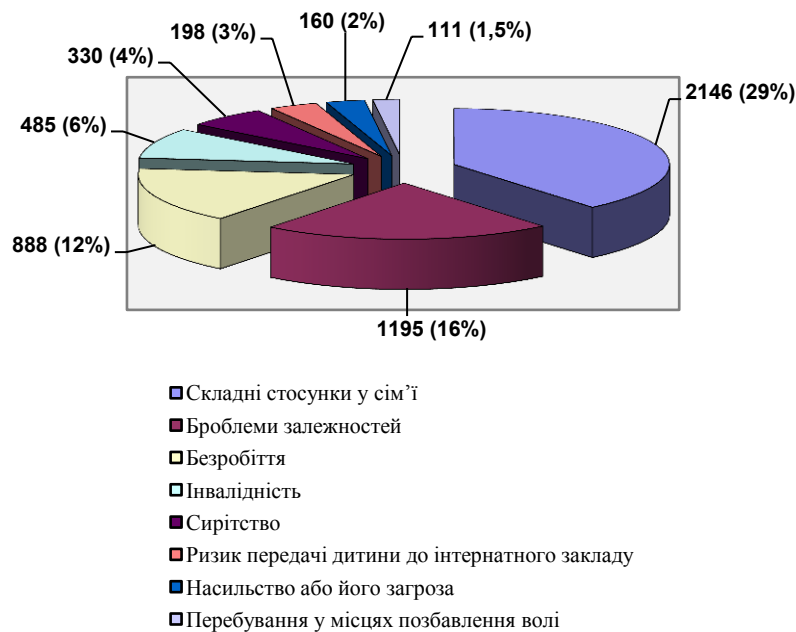

Рисунок 5 – Структура основних проблем сімей, які виявлено у ході соціального супроводу

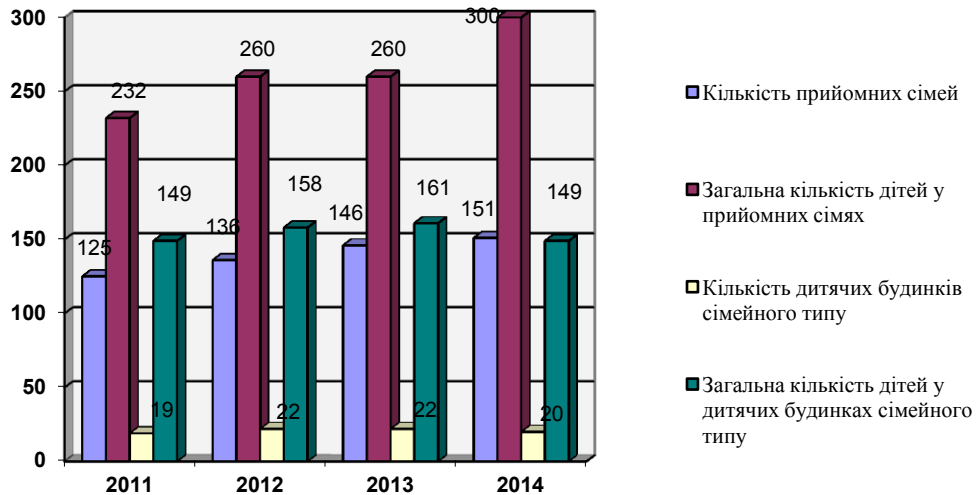

Рисунок 6 – Кількість прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та дітей, які виховуються в них, в Сумській області

Аналіз вікових характеристик дітей, які виховуються у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, свідчить, що переважна більшість з них, це діти, старші 6 років. Так, станом на 01.01.2015, 66 дітей (14,7 % від загальної їх кількості) – це діти віком до 6 років; 353 дітей (78,6%) – від 6 до 18 років; 30 дітей (6,7%) – від 18 до 23 років.

В області спостерігаються тенденції до зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, збільшення кількості дітей усиновлених громадянами України та влаштованих під опіку, збільшення кількості прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, не допускаються випадки влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування до інтернатних закладів. Протягом 2012-2013 рр., жодна посиротіла дитина не була влаштована до інтернатного закладу. Значна увага приділяється в області запобіганню соціальному сирітству, захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, формування здорового способу життя, оздоровленню та відпочинку дітей.

Разом з тим, для розвитку системи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Сумській області у відповідності до міжнародних вимог і стандартів органам державної влади необхідно зосередити увагу на наступному:

- підвищувати якість надання соціального супроводу сім'ям, в яких виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; для здійснення якісного соціального супроводу потрібно відпрацьовувати нові підходи в роботі з дітьми та їхніми сім'ями, готувати фахівців, спроможних працювати відповідно до сучасних вимог, норм, стандартів;

- вирішити питання щодо надання службам у справах дітей Сумської області статусу юридичної особи, а також збільшення штатної чисельності працівників та покращення матеріально-технічного стану для виконання ними на належному рівні поставлених державою завдань;

- залучати громадські та благодійні організації, які сприяють зміцненню системи забезпечення прав дітей в Україні (у Сумській області)

функціонують такі організації як благодійний фонд «Благовіст», благодійна організація «Місіонерське товариство «Суми, Духовне відродження», молодіжні громадські організації «Червоні вітрила», «Пульс», громадська організація «Калинове гроно»);

– проводити широкі інформаційні компанії серед молоді із залученням громадських організацій, волонтерів, які спрямовані на популяризацію сімейних цінностей, підготовку молоді до самостійного життя та відповідального батьківства;

– створювати та забезпечувати функціонування соціальних гуртожитків з усіма необхідними умовами для адаптації осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до самостійного життя; виділення коштів з місцевих бюджетів, для придбання житла особами з числа таких дітей;

– запровадити обов'язкове навчання кандидатів в усиновлювачі для уникнення скасування усиновлень із залученням фахівців-психологів вищих навчальних закладів, дане навчання дасть змогу проводити роз'яснювальну роботу серед населення щодо усиновлення дітей старшого віку та сімейними групами.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладене слід відмітити, що державна політика України у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, орієнтується на міжнародні вимоги та стандарти соціального захисту та спрямована на розвиток і підтримку національного усиновлення та інших форм сімейного виховання таких дітей. Впровадження програмно-цільового підходу в державне управління сферою соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зумовлено обмеженістю бюджетних можливостей держави, сприяє оптимізації відповідної регіональної політики. В ході виконання Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року в Сумській області намітилась позитивна тенденція щодо реорганізації інтернатної системи, зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають в інтернатах.

SUMMARY

STATE ADMINISTRATION IN SOCIAL PROTECTION OF ORPHANS AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE IN SUMY REGION

A. S. Pohribna¹, T. I. Shevchenko², A. V. Evdokimov²

¹*Sumy Regional State Administration*

²*Sumy State University*

2, Rymskogo-Korsakova St., Sumy 40007, Ukraine

State policy and strategic goals of social protection of orphans and children deprived of parental care are analysed in the article in the context of reforming state wardship system, an administration hierarchy of such children social protection is offered where the tasks of administrating are grouped according to the principle of implementation priority. The activity of the executive bodies in Sumy region concerning the implementation of social protection policy of orphans and children deprived of parental care is analysed; the directions of state bodies' activity improvement in the sphere of children social protection are proposed by the authors.

Keywords: *social protection of orphans, deprived of parental care, the activities of executive bodies.*

РЕЗЮМЕ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ ДЕТЕЙ-СИРОТ И ДЕТЕЙ, ЛИШЕННЫХ РОДИТЕЛЬСКОЙ ОПЕКИ, В СУМСКОЙ ОБЛАСТИ

А. С. Погребная¹, Т. И. Шевченко², А. В. Евдокимова²

¹Служба по делам детей Сумской областной государственной администрации;

²Сумский государственный университет,
ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы 40007, Украина

В статье проанализированы государственная политика и стратегические ориентиры социальной защиты детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки в контексте реформирования государственной системы опеки, предложена иерархия управления в сфере социальной защиты этих детей, где задачи управления сгруппированы по принципу приоритетности их выполнения. Авторами проанализирована деятельность органов исполнительной власти Сумской области по реализации политики в сфере социально-правовой защиты детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, определены направления совершенствования деятельности органов государственного управления в сфере социальной защиты таких детей.

Ключевые слова: социальная защита детей-сирот, лишенных родительской опеки, деятельность органов исполнительной власти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Указ Президента України «Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» № 609/2012 від 22 жовтня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.
2. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» № 2342-IV від 13 січня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.
3. Постанова Верховної рада України «Про дитячу безпритульність в Україні та шляхи подолання цього явища» № 2796-IV від 6 вересня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2796-iv>.
4. Кривачук Л. Ф. Державна політика в сфері охорони дитинства в Україні: формування та реалізація / Л. Ф. Кривачук. – Львів : ЛДФА, 2012. – 480 с.
5. Ноздріна О. М. Система державних органів соціального захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / О. М. Ноздріна // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2006. – № 33. – С. 262-271.
6. Питання формування ефективності родинних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування : 2-ге видання / [Н. М. Комарова, Л. М. Мельничук, І. В. Пеша та ін.] – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 128 с.
7. Фролов А. История создания «детских деревень» семейного типа / А. Фролов, Ю. Трушина // Социальная педагогика. – 2004. – № 1. – С. 29-31.
8. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / [А.Й. Капська, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухова та ін.]. – К., 2000. – 260 с.
9. Чечет В. Альтернативні форми виховання дітей, які проживають у дитячих установах / В. Чечет // Управління освітою. – 2003. – № 15-16. – С. 10-11.
10. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» № 20/95-ВР від 24 січня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/20/95-вр.
11. Інформація служби у справах дітей Сумської облдержадміністрації щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, станом на 01.11.2013.
12. Закон України «Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» № 1065-VI від 5 березня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/1065-17.

Надійшла до редакції 8 грудня 2015 р.